

СУРКА

Оповіданє служниці

написав

ІВАН ФРАНКО.

НАКЛАДОМ АВТОРА.

ЛЬВІВ

З друкарні пародної Войтіха Манецкого
під проводом В. Годака.

1890.

~~Библиотека
Иван Франко
1900 83~~

1507

 Д І М
Ф Р А
Н К А

Я Сурка, бідна жидівка.

Не дав Бог росту ні вроди :

Мала я, ростом похила, лицем і зовсім погата.

Тай як було виростати стрункою й простою Юдці

Без батька й рідної неньки, від малку помік чужими,

Від малку в тяжкій роботі, у поштурковищу лодеськім !

От так жила я літ двадцять,

І не жлла, а хилялась, з коршми до коршми тлялась.

Робота дечно і нічно, коршмарка зла і лінива,

Коршмар побожний та злодій, і вередливій гості.

Усяке те тільки й дума —

Служі роботи завдати, слугу щипнути та штуркнуть, —

Слуга ж і пишуть не сміє, ще й усміхатися мусить,

Хоч гнів і сльози на верха.

Оттак жила я літ двадцять.

Аж раз коршмар міні шепче :

„Приходь ти, Сурко, до мене

В ночі, як жінка поїде!“

Я хоч негарна й похила, хоч глупа виросла й темна,

Читать, писати не знаю, молитись Богу не вмю, —

А таки я здогадалась, на що я Юдці здалася.

Гадала з разу втікати, потім — коршмарці сказати,

А далі так розгадала :

„Однако вік мій минає, як та вода по болоті,

Без щастя, радощів жадних !

І вмру і знати не буду того, чим тішаться другі ;

А там, у небі, безплодним не має вступу ні чести.

Нехай же буде й у мене дитя малесеньке ! Боже,

Якжеж го буду любити !

Ті ручки й ніжки дрібні своїми гріти устами !

Собі від рота відійму, щоб лиш воно було сите.

Саму най бють, зневажають, щоб лиш воно, моя квітка,

Росло, як людській діти!“

От так я думала часто із річки носячи воду,
У кухні миючи миски, перучи шмате жидівське.
І чула, як там під серцем воно все дужше і дужше
Ворушитись починало.

Нераз бувало аж дух в мні запре, я стану мов п'яна,
Робота з рук випадає, — зажмурю очи і сиджу...
І вже ввижаєсь півсонній воно — маленьке, рожеве,
Ціле мягеньке, пухкеє, як треплєсь в мамі на груди,
Сміється, дрига ніжками.

І так сиділаб хоч вік весь, як би кошмарка не вздріла,
І в карк не вдарила міцно та не прикрикнула грізно.

А я з мрії своїх прокинуєсь, гляжу на неї—не злієно!
Не було злости й крихітки у моім серці в ту пору —
А гордо так, як царівна, — от так сказала би злюці:
„Хоч ти кошмарка богата, а я лиш служниця бідна,
А я тепер тобі рівна! я мати, злюко, я мати!“

Аж як прийшлоє міні родить, тоді кошмарка дізналась.
Ой, ой, що гвалту, що крику!

Мене із коршми прогнала, хоч сніг був, вітер і студінь.

А Юдка жінки боявєся, не смів і писнуть нічого.
Та все ж ще мав милосерде: запряг кобилу в санчата,
Відвіз мя хору до баби і тайком дав кілька ринських,
І мовив: „Сурко, небого, живи ту в баби, док можеш,
Я буду дбати про тебе.

Лиш бій ся Бога, нічого не мов ти мойій кошмарці,
Що ся дитина від мене! а то зжене мя зо світа!“

Дав Бог, родивєся мій хлопчик, здоровий, гарний, як
ангел!

Живу я місяць у баби, уже й зовсім я здорова,
Та не приходить мій Юдка!

А баба бідна, старенька, в самої йісти нема що,
Зарібків также ніяких—прийшлоє нам круто, ой круто!

І каже баба до мене:

„Ти бачиш, Сурко, небого, що нам ту жити не можна.
Тра гнізд теплійших шукати.

Запру я хату на зиму, піду до вйта в комірне.

А ти бери си дитину, — іди, небого до Юдки!“

А не прийме тя Юдчиха, іди де далі між люде

Мороз був лютий і вітер, курило снігом по полю.
Я майже гола і боса, — що тільки мала теплійше,
Всім обвинула дитину, самій про себе байдуже! —
Іду до коршми до Юдки.

Прийшла до коршми. Юдчиха лиш глип на мене, мов каня...

(Слуга вже інша при кухні).

„Чого ти хочеш?“ — питає.

— „Пять літ — мовлю — робила,

Прийшла по плату зарібну“ —

Ех, як не крикне Юдчиха :

„Скажи, гадюко погана,

Скажи, чия се дитина?“

— „Моя — говорю — тай божа“. —

„Скажи, хто батько дитини,

Бо не побачиш заплати!“

— „Сего не скажу ніколи!“ —

„Так марш ми, дрантє, із хати!

Щезай у безвість від мене із своїм плодом поганим!“

— „Юдчихо, бійте ся Бога! —

Говорю, — бачте, там студінь, я майже гола і боса,

Дитина в мене маленька, кудиж під ніч я діну ся?“ —

„Проч, не погань міні хати! іди й до вовчої мами!“

І прискочила змиюка і випхнула мя за двері

Під ніч у куряву й студінь.

Пішла я мов божевільна.

На серці в мене так важко...

І де се Юдка подівся, чом не явив ані ока,

Чом не сказав ані слова, не вговкав жінки гадюки?

І де тепер я дінуся, куди попрошуся в хату?

Пять літ у коршмі жила я, але села я не знала,

Людей не знала, що в сірих отих хатах проживають.

Страшні були вни для мене, усі здавалися п'яні,

Усі здавались охочі побить жидівку, полять.

І стало так міні страшно, немов я в лісі густому

Поміж вовками.

Темніло.

Розплакала ся дитина.

І чую я, що ще в грудіє молоко. От я й сіла

У сніг під плотом в затишку, щоби дитя покормити.

Воно малюсіньке зараз взялося ссати так міцно —

Морозу ще не почуло, тільки що щічки червоні.

І есе, а очка ті чорні звернуло прямо на мене,

І так глядить, мов розумне, мов ось-ось хоче сказати :

„Не бійся, мамо, не бійся!“

І стало якоесь так яено довкола мене і любо,

Неначе сніг весь розтаяв і вітер теплий повіяв
 І пруте зелено вкрилось.
 А я дивлюсь, не надивлюсь на ангелятко маленьке,
 Про світ, про горе забула...

В тім пєн завилл дєсь близько
 І вітер свиснув над ухом і снігом кинув у очи —
 І я прокинулась разом.

Аж чую: руки і ноги вже одубіли мов крига,
 Дитина змерзла і плаче, мене сон клонить до долу.
 О Боже, я замерзаю!

Була хвилинка — і думка у голові моїй блисла:
 „Щож, замерзаю, то й добре!

Не буду більше терпіти“

Та плач тихенький дитини мов ніж пройшов моє серце,
 Прогнав ту думку погану.

Ні, ні, сама я най гину, та за щож гинуть біднятку?

І всеї сили добувши я виконалась із снігу,
 Що вже до впів мя приєднав, і загорнула дитину.

Хотіла б бігти Бог зна де,

Та сил не має. Хотіла б ogrіти бідну дитину,

Та в мні тепла вже не стало.

А ту дороги не видно, і ноги вязнуть в заметі,

І вітер свисце, бе в очи...

Я йшла без думки, аж бачу:

Стоїть хатина, мигоче слабеньке світло з віконць.

І я надумала зразу під те віконце в загату

Свою дитину покласти. Ту чень не всі ще поснули,

Хтось плач дитини почує, йійі візьме, обігріє..

Сама ж піду світ за очи, поки де згину в заметі.

Як нагадала — зробила.

Поцілувала те личко, що вже мороз був обхопив

І сніг присипував вперто,

Пообвивала як мога,

І у загату в затишку туж під віконцем поклала.

Сама ж як сонная змора пішла снігами у поле.

Тяжка була та дорога!

Що крок, здавалось, на ноги тягар якийсь сотнарровий

Наляже — двигнуть не сила.

А вітер бе мене в очи і свисце — чую виразно,

Словами свисце: „Ти підла.

Погана Сурко, що робиш!“

То йду, то стану... У серці немов іглами щось коле.

І ловлю ухом всі звуки, і все, здаєсь міні, чую —
Пищать і квилить дитина.

І почали міні мисли страшні в голову лізти:

„А нуж всі в хаті поснули, плачу дитини не вчують,
Моя дитина замерзне!

А нуж почують собаки, зійдять дитину живою!“

І я мов вкопана стала.

І обернувшись, що сили

Кричати стала: „Ратуйте!

Моя дитина, дитина!“

Та пусто, глухо довкола, ковтає вітер мій голос.

І я, мов кінь із припону рванулась, кинулась бігти

Назад в село. Спотикаюсь, упаду, встану, знов упаду,

Кричу і плачу — даремне!

Біжу, біжу так і мучуєсь, здаєсь, годину, і другу,
Здаєсь — віки вже цілі, а хати з світлом не видно.

Якісь стоги все та верби, собаки виють далеко,

Якісь рови глибочезні, плоти — а хати не видно!

І стала люта розпука прокрадуватися в душу:

Я мечуєсь, мов божевільна, кричу що сили і плачу.

Аж ту хтось цап! мене з заду.

„Ти що ту робиш?“ — питає.

Я озирнулася — шандар!

Блищить на плечех карабін,

Ліхтарня блима при насі.

Хоч я у коршмі ще бувши шандарів дуже боялась —

Боявсь ще дужше їїх Юдка! —

То тут міні ані крихти страшним той шандар не здався,

І я припала до него, мов до спасителя свого.

„Ой пане — мовлю, — я Сурка,

Що в Юдки в коршмі служила —

Шукаю своїй дитини!“

І все йому розказала.

Узяв мя шандар за руку і по селу попровадив,

Аж поки світло ми вздріли.

„Чи та се хата?“ — питає.

— „Не знаю, пане! Погляну!“ —

Пішла я — Боже мій милий! Та сама хата й загата,

Але дитини не має!

І стала я мов мертвая.

— „Нема дитини!“ — говорю.

А в хаті світитьсья, гомін... застукав шандар... Війшли ми.

Та вже при вході я чую: кричить дитина. „О Боже!“
Лиш тільки скрикнуть могла я, і впала в сінях зомліла

Що сталось даліше — не тямлю.

Лиш мов крізь сон споминаєсь, що в хлопській хаті лежу я,
Тепло, і чисто, і ясно...

Сидить бабуся край мене і головою хитає

І стиха, стиха говорить:

„Дурна ти Сурко та глуха! І чом було не застукать?

Ми ж не собаки, як Юдка й его Юдчиха, ми люде!

А тож чи чуваче діло в снігу дитину лишати!

Ще щастє, що я не спала, молилась Богу, аж чую:

Щось під вікном у загаті мов котеняточкo мавка“...

І знов нетяма..

Аж тут я

Прийшла до себе, в шпиталі тюремнім. Кажуть, в горящі
Я три неділі лежала. Кажуть — судити мя будуть.

Та що, най судять, Бог з ними!

Байдуже суд міні їхній, байдуже їхня кара.

Я суд найтяжшій пройшла вже, знесла найтяжшю кару
Отої ночі страшної.

Що буде далі — не дбає!

Я не боюся роботи, і не лякаюсь нічого,

Як лиш дитина зо мною.

Для неї все я готова знести!... Говорять, хотіли
Міні відняти дитину, —

Ну, та спасибі горящі, не допустила до того!

Я, кажуть, так верещала, металась, рвалась невинно

І все дитини шукала, що доктор врешті промовив:

„Віддайте їй ту дитину, бо за жите я не ручу!“

Воно тепер вже більшеньке, уже й сміється вміє.

Глядїть, як граєсь, як дрига, ручками хаше за груди!

Моя ти роскїш єдина!

Ти мій нестунчик маленький!...

7-8 вересня 1889.

НКО — УРСР

БІБЛІОТЕКА

383

ЛЕРІСЬКИЙ МУЗ.

123

555